

תשרי - הושע

בעלי תשובה בתנ"ך ובזמנינו

תשרי - הושע

בעלי תשובה בתנ"ך ובזמנינו

א. חודש תשרי, הראשון בחדשי השנה, מקביל לראשון בספרי תרי עשר, ספר הושע.

חודש תשרי עומד בסימן החזרה בתשובה: עשרת הימים מראש השנה ועד יום הכיפורים, הם "עשרת ימי תשובה". גם ימי חג הסוכות הם זמן "תשובה מאהבה". ולכן מובן הקשר בין חודש תשרי לנבואותיו של הנביא הושע הקורא לעם ישראל לחזור לתשובה, כדבריו: "לכו ונשובה אל ה' כי הוא טרף וירפאנו יי ויחבשנו" (ו, א); "ואמרה אלכה ואשובה אל אישי הראשון כי טוב לי אז מעתה" (ב, ט); "אחר ישוב בני ישראל ובקשו את ה' אלקיהם" (ג, ה). גם הפטרת השבת שבעשרת ימי התשובה, היא הנבואה החותמת את ספר הושע: "שובה ישראל עד ה' אלקיך כי כשלת בעונך, קחו עמכם דברים ושובו אל ה'" (יד, ב-ג). ויש לעיין מהו הלימוד המיוחד והייחודי בנבואותיו של הנביא הושע על התשובה, שעלינו ללמוד לעבודת התשובה בחודש תשרי.

במסכת פסחים (פז, א) מובא: "בפרק אחד נתנבאו ארבעה נביאים וגדול שבכולם הושע, שנאמר (הושע א, ב) תחלת דבר ה' בהושע, וכי בהושע דיבר תחלה והלא ממש עד הושע כמה נביאים, אמר רבי יוחנן תחילה לארבעה נביאים שנתנבאו באותו הפרק, ואלו הן: הושע, ישעיה, עמוס ומיכה". ויש להבין מה היתה גדולתו של הושע יותר מכל הנביאים שנתנבאו בזמנו.

רבי איצ'לה בלאזר, רבה של פטרבורג, הביא בספרו כוכבי אור (סימן פג) את תמיהת רבו, רבי ישראל מסלאנט, מדוע לא נקבע יום הכיפורים קודם ראש השנה, ועל ידי כך נגיע ליום הדין לאחר ששבנו כבר בתשובה שלמה ונמחלו עוונותינו: "הלא ידוע דהקב"ה שוקד על טובת ישראל ורוצה בהצלחתם, ויום הכיפורים הוא יום סליחה ומחילה - יום שנמחלו עוונותיהם של ישראל, וראש השנה הוא יום הדין, אשר כל באי עולם עוברים לפניו כבני מרון, וספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו, וכל מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה. ואם כן למה לא צווה הקב"ה לעשות יום הכיפורים קודם, ואחר שטיהרו מעוונותיהם, יעשו ראש השנה, ואז יוכלו לזכות ביום הדין לשנה טובה וברכה". להלן ננסה להשיב תשובה על שאלה מרתקת זו.

התשובה נבראה קודם בריאת העולם ומגיעה עד כסא הכבוד

ב. חז"ל מסרו לנו (פסחים נד, ב) כי התשובה היא אחד משבעה הדברים שנבראו קודם שנברא העולם. ופירש הר"ן (שם) ש"נבראו" היינו "עלו במחשבה להבראות קודם שנברא העולם, שאי אפשר לעולם בלא הם". ויש להבין מה כוונת הדברים.

תשרי - הושע

בעלי תשובה בתנ"ך ובזמנינו

במסכת יומא (פו, א) מובא: "גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד, שנאמר שוֹבָה יִשְׂרָאֵל עַד ה' אֱלֹקֶיךָ", והקשה האדמו"ר מסלונים בספרו נתיבות שלום (פרשת נצבים) "יש לבאר כוונת אומרו עד ה' אֱלֹקֶיךָ, איך יכול בשר ודם להגיע עד ה' אלקיך".

עוד יש להבין, מדוע לאחר התשובה מגיעים "עד כסא הכבוד", והרי התשובה מועילה לחזור למצב ולדרגה שלפני החטא, ולפני החטא האדם לכאורה אינו נמצא בדרגה שהגיע "עד כסא הכבוד", וכיצד בזכות התשובה החוטא יכול להגיע לדרגה נעלית יותר ממה שהיה קודם החטא, וצ"ע.

תשובה על חטא ותשובה ללא חטא

ג. בספרי השפת אמת מאמרים רבים בענייני התשובה.

והנה במקום אחד בפרשת נצבים (תרל"ח ד"ה סדר) כתב: "סדר פרשת התשובה אחר כל התיקון כתוב (דברים ל, ח) ואתה תשוב. כי בוודאי כל בעל תשובה הוא נכנע **מחמת חטאו**, ומקודם שרואה שאין לו מקום בעבור החטא אינו הכנעה אמיתית. רק כאשר זכה להתקרב לעלות במדרגות על ידי התשובה, ואף על פי כן הוא עומד בתשובה והכנעה, על זה אמרו (ברכות לד, ב) במקום שבעלי תשובה עומדים צדיקים גמורים אינם עומדים". ומבואר שיש צורך בחטא כדי לחזור בתשובה.

אולם לאחר מכן, בפרשת נצבים (תר"ן ד"ה בפרשת) כתב: "הנה עיקר התשובה אינו על העבירה דווקא, אך שצריך האדם לשוב להתדבק בשורשו, ועל זה אמרו חז"ל גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד. כלומר, שצריכים לשוב אל החלק שיש לכל איש נשמת אלקי ממעל, כמו שכתוב עד ה' אֱלֹקֶיךָ". ומבואר שעיקר התשובה אינו על עבירה בדווקא. וצ"ע האם יש סתירה בין הדברים.

ואכן כבר קדמו לשפת האמת, רבנו יונה בספרו שערי תשובה, והרמב"ם בהלכות תשובה, שסללו את דרכו של **החוטא** לשוב בתשובה שלימה. וכפי שיובא להלן, רבים מאישי התנ"ך היו "בעלי תשובה" על חטאים שחטאו. ומאידך, היו אחרים ששבו בתשובה למרות שלא היה במעשיהם שמץ של חטא.

כמדומני שגם על חלק גדול מ"בעלי התשובה" בדורנו ניתן לומר, שתשובתם אינה על חטאים שעשו. "בעלי תשובה" רבים, אינם כאלו ששמרו תורה ומצוות וסרו מן הדרך וחטאו, אלא הם "תינוקות שנשבו", שלא היה להם כל ידע ביהדות, לטוב ולרע, ושנים רבות כלל לא ידעו אפילו שחטאו. והסיבה לחזרתם בתשובה אינה בגלל רגשי חרטה על חטאים שנעשו בעבר, אלא בגלל תחושת ה**ריקנות** המקננת בלבם של רבים מבני החברה המערבית, החשים שחייהם חסרי תכלית. לאדם יש עושר אבל אין לו אושר, יש אשה וילדים אבל אין לו משפחה, יש מכרים אבל אין לו ידידים או חברים. ותחושות אלו מובילות אותו למהפך הגדול בחייו, ולחזרה בתשובה.

ויש לבאר את גדרי התשובה **על חטא** ותשובה **ללא חטא**, ומשמעותם.

• • •

תשובה של "כפרה" ותשובה של "טהרה"

תשרי - הושע

בעלי תשובה בתנ"ך ובזמנינו

ד. הגרי"ד סולובייצ'יק הגדיר בספרו על התשובה (עמ' 21) שני סוגי "תשובה". "האחד, **תשובה של כפרה** - האדם מתחרט על חטא שעשה, ומבקש עליו מחילה. והשני, **תשובה של טהרה** - האדם משנה את מכלול אישיותו".

יתכן כי שני סוגי התשובה הללו, נרמזו בדברי רבי עקיבא במשנה המסיימת את מסכת יומא (פ"ח מ"ט) "אמר רבי עקיבא, אשריכם ישראל, לפני מי אתם מטהרים ומי מטהר אתכם, אביכם שבשמים, שנאמר, (יחזקאל לו, כה) וְזָרַקְתִּי עֲלֵיכֶם מַיִם טְהוֹרִים וְטָהַרְתֶּם. ואומר (ירמיה יז, יג) מְקוֹה יִשְׂרָאֵל ה', מה מקוה מטהר את הטמאים, אף הקב"ה מטהר את ישראל". ויש להבין מה רצה רבי עקיבא להשמיענו במה שהביא ראיה שהקב"ה מטהר את ישראל **משני** פסוקים, ולא הסתפק בראיה מאחד הפסוקים.

ידידי רבי יששכר פראנד, מראשי ישיבת נר ישראל בבולטימור, הביא הסבר בשם רבי הירש, בנו של רבי יצחק אלחנן ספקטור, רבה של קובנה: יש הבדל בין טהרה **במקוה** לבין טהרה בהזאת **המים הטהורים**. בטהרה במקוה, החוטא מכניס את כל גופו למקוה **בבת אחת**, ותהליך הטהרה הוא **מיידי**, ברגע אחד הוא עולה מטומאתו לטהרה. לעומת זאת, כאשר הטהרה היא באמצעות הזיית המים, התהליך **איטי ומתמשך**, טיפה אחר טיפה, עד לטהרת הטמא.

רבי עקיבא ביקש איפוא ללמדנו, שבחזרה בתשובה יש שני תהליכים. תשובה **מושלמת** הנעשית **בבת אחת**, שבה החוטא נטהר מטומאתו **במקוה**, הנלמדת מהפסוק "**מְקוֹה יִשְׂרָאֵל ה'**". ותשובה הנעשית שלב אחר שלב, צעד אחר צעד, כטהרת הטמא בהזאת המים, הנלמדת מהפסוק "**וְזָרַקְתִּי עֲלֵיכֶם מַיִם טְהוֹרִים וְטָהַרְתֶּם**".

ונראה כי תשובה של "**כפרה**" היא התשובה של החוטא המיטהר **במקוה**, בבת אחת, בחרטה על מעשיו וקבלה שלא לחטוא בעתיד. ואילו בתשובה של "**טהרה**", המיטהר **בהזאת מים**, מבקש לחזור בתשובה בשינוי אישיותו **לא בגלל חטאיו** אלא בגלל רצון פנימי הנובע מריקנות ובזבוז זמן, בתהליך עקבי ומתמשך.

אישי התנ"ך ששבו תשובה של "כפרה"

ה. בפרקי דרבי אליעזר ובפיוטי הסליחות לצום גדליה, נמנו בעלי התשובה בתנ"ך: אדם הראשון, קין, ראובן, יהודה, אחאב ודוד המלך. כאשר נתעמק בדברים, נראה שחלקם עשה תשובה של "כפרה" וחלקם תשובה של "טהרה". תחילה נמנה את אישי התנ"ך ששבו בתשובה של "כפרה":

• **אדם הראשון** - בפיוט נאמר עליו: "נִסְתִּיו בְּמִצְוָה קְלָה וְאוֹתָהּ לֹא נָצַר, חָזַר בְּתִשְׁבּוּבָה וּכְאִישׁוֹן הִנָּצַר". ובפרקי דרבי אליעזר (פרק כ) מובא: "באחד בשבת [דהיינו מיד לאחר החטא] נכנס אדם במימי גיחון העליון עד שהמים הגיעו עד צווארו, והיה מתענה שבע שבתות ימים, עד שנעשה גופו כמין ירוקה, ואמר אדם לפני הקב"ה רבון כל העולמים העבר נא חטאתי מעלי וקבל את תשובתי וילמדו כל הדורות שיש תשובה. מה עשה הקב"ה פשט את יד ימינו וקבל את תשובתו והעביר את חטאתו מעליו". מאידך, מובא בילקוט שמעוני (תהלים רמז תתמג) כי אדם הראשון גילה את סוד התשובה רק כאשר פגש את קין: "אמר

תשרי - הושע

בעלי תשובה בתנ"ך ובזמנינו

רבי לוי, המזמור הזה אדם הראשון אמרו. פגע אדם הראשון בקין, אמר ליה מה נעשה בדינך, אמר ליה עשיתי תשובה ונפטרת. התחיל אדם הראשון מטפח על פניו, אמר כך הוא גדול כוחה של תשובה ולא הייתי יודע. מיד עמד אדם הראשון ואמר מזמור שיר ליום השבת. ובמסכת עירובין (יח, ב) מבואר שאדם הראשון חזר בתשובה וסיגף את עצמו במשך מאה ושלשים שנה לאחר החטא.

• **קין** - בפיוט נאמר עליו: "טעה גזעו דמי אחיו בשפכו, כעת שב אליך ועזב רע דרכו". ובפרקי דרבי אליעזר (פרק כא) מובא: "אמר קין לפני הקב"ה, רבון כל העולמים גדול עוני מנשוא שאין בי כופר, ונחשב לו הדבר הזה בתשובה. שנאמר (בראשית ד, יג) ויאמר קין אל ה' גדול עוני מנשוא". ופירש הרמב"ן (בראשית שם) "והנכון בפשט שהוא וידוי, שאמר לפניו הנה חטאי גדול והרבית עלי עונש, אבל שמרני שלא אענש יותר ממה שחייבת אותי".

• **ראובן** - נאמר עליו בפיוט: "מחלל יצועי יולדו אשר פחז כמים, נטיו רגליו כמעט לולי שפך לב כמים". ומבואר בדברי הגמרא במסכת סוטה (ז, ב) "ראובן הודה ולא בוש, מה היה סופו, נחל חיי העולם הבא". ומובא במדרש (ב"ר פד, יט) "וישב ראובן אל הבור (בראשית לז, כט), והיכן היה, ר' אליעזר ור' יהושע רבי אליעזר אומר, בשקו ובתעניתו. אמר לו הקב"ה מעולם לא חטא אדם לפני ועשה תשובה, ואתה פתחת בתשובה תחילה, חייך שכן בנך עומד ופותח בתשובה תחילה, ואיזה זה הושע, שנאמר (הושע יד, ב) שובה ישראל עד ה' אלקיך". ודברי המדרש תמוהים, מדוע ראובן נחשב ל"פותח" בתשובה, והרי כבר קדמוהו אדם הראשון וקין שחטאו וחזרו בתשובה.

השל"ה הקדוש (תולדות אדם, רמזי אותיות לחתימת ההקדמה, יט) הביא את תירוצו של הראשית חכמה: "הם עשו תשובה על לא תעשה, אבל בענין קיום עשה התחיל ראובן לעשות תשובה, דהיינו קיום כיבוד אב ואם, הוא מצות עשה". והשל"ה הקדוש עצמו תירץ: "הם לא פתחו בתשובה תחילה מעצמם קודם שהראה להם הקב"ה רמז על תשובה, אבל ראובן פתח והתעורר מעצמו ולא בא לו זירז מלמעלה. באדם היתה פתיחה כדאיתא בבראשית רבה (כא, ו), ועתה פן ישלח ידו, אמר ר' אבא בר כהנא, מלמד שפתח לו הקב"ה פתח של תשובה, שנאמר, ועתה, אין ועתה אלא לשון תשובה, שנאמר, ועתה מה ה' אלהיך שואל מעמך. וכן קין אמר לו הקב"ה, הלא אם תיטיב שאת וגו'. אבל ראובן פתח והתעורר מעצמו". הרב חיים יעקב גולדוויכט, ראש ישיבת כרם דיבנה, בספרו אסופת מערכות (חנוכה עמ' נח) הוסיף בביאור הדברים: "עומקו של התירוץ הוא, שתשובתם של אדם וקין נבעה מיראת העונש, אבל תשובתו של ראובן היתה תשובה מאהבה. ודרגת עומק זו במעשה התשובה חידש ראובן דווקא. וכה עמוק הוא חידוש זה, עד שהוא מעמיד בצל את מעשי קודמיו, וניתן להתבטא עליו בנחרצות שהוא זה שפתח בתשובה".

השל"ה תירץ תירוץ נוסף: "חטא אדם וקין מפורסם שהוא חטא, ומה חידוש שפתח בתשובה. אבל חטא ראובן הוא נעלם תכלית ההעלמה. וכמו שארז"ל (שבת נה, ב), האומר ראובן חטא אינו אלא טועה, כי תבע עלבון אמו כו', ואדרבה לפי הרואה מצוה קא עביד". ודייק זאת מלשון חז"ל שראובן פתח בעשיית התשובה, והיינו כמו "שרמזו רז"ל (ערובין יג, ב) יפשפש במעשיו, כלומר יפשפש ויתבונן אולי יש איזה

תשרי - הושע

בעלי תשובה בתנ"ך ובזמנינו

חטא טמון בלתי נגלית. וזה עשה ראובן, כי התבונן אף על פי שעשה לשם שמים לכבוד אמו מכל מקום אולי הוא נגד כיבוד אב, וזהו ענין הפתיחה - שפתח הנעול ופשפש במעשיו".

• **יהודה** - בפיוט נאמר עליו: "סַרַח גֹּר אַרְיָה בְּקִדְשָׁהּ הִיא בְּעֵינַיִם, עֹנֹה הוֹדָה וְהִכְרַעְתִּי לְצִדִּיק בְּכַף מֵאֲזֵנַיִם". ומלשון הפייטן "סַרַח", משמע שהיה במעשהו שמץ של חטא, ועליו שב יהודה בתשובה, כמשמעות לשון הכתוב (בראשית לח, כו) "וַיִּכַּר יְהוֹדָה וַיֹּאמֶר צִדְקָה מִמֶּנִּי", ואמרו חז"ל (סוטה ז, ב) "יהודה הודה ולא בוש, מה היה סופו, נחל חיי העולם הבא".

• **אחאב** - בפיוט נאמר עליו: "פָּרַץ גְּדֵרוֹת עוֹלָם בֶּן עֲמֹרִי בְּרָשָׁע, צִלְמֵי אֲשֵׁרִים חָשַׁק וְהוֹסִיף עַל חֲטָאתוֹ פָּשַׁע. קִרְעַת גִּזְרֵי דִינֹו בְּשׁוּבוֹ מִלְפָּשָׁע, רַחֵם כְּמוֹדָה וְעֹזֵב וּבֶךְ נוֹשָׁע". ומובא בפרקי דרבי אליעזר (פרק מג) "תדע לך כח התשובה, בא וראה מאחאב מלך ישראל שגזל וחמד ורצח שנאמר (מלכים א כא, יט) הִרְצַחְתָּ וְגַם יָרַשְׁתָּ, וְקָרָא לַיהוֹשֻׁפֶּט מֶלֶךְ יְהוּדָה, וְהָיָה נוֹתֵן לוֹ מַלְקוֹת אַרְבָּעִים בְּכָל יוֹם שְׁלֹשָׁה פַעֲמִים, וּבָצוּם וּבִתְפִּילָה הָיָה מְשֻׁכֵּם וּמַעֲרִיב לִפְנֵי הַקֶּב"ה וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה כָּל יְמָיו, וְלֹא חָזַר עַל מַעֲשָׂיו הָרָעִים עוֹד, וְנִרְצִית בַּתְּשׁוּבָתוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (שם פסוק כט) הִרְאִיתָ כִּי נִכְנַע אַחֲאָב מִלִּפְנֵי יְעֹנָן כִּי נִכְנַע מִפְּנֵי, לֹא אָבִיא הָרָעָה בְּיָמָיו בְּיָמֵי בְּנוֹ אָבִיא הָרָעָה עַל בֵּיתוֹ". ומה היתה "כניעתו" של אחאב, פירשו חז"ל (ילקוט שמעוני מלכים רמז רכב) "אם היה רגיל לאכול בשלוש שעות ביום, אוכל בשש שעות, בשש שעות אוכל בתשע שעות".

המלבי"ם (שם) ציין כי תשובתו של אחאב היתה בדרגה נמוכה ובלתי מושלמת, בגלל שנבעה מיראת העונש: "יש הבדל בין **מלפני** ובין **מפני**, שמלפני הוא מפני גדלו ורוממתו, ומפני הוא מפני **יראת העונש**, הנכנע **מלפניו** ישתדל להתקרב אל ה' ולעבדו ויכנע **מרוממתו**. והנכנע **מפניו** יתחבא ויברח מפניו להנצל **מעונשו**, רצונו לומר הגם שידמה לך שנכנע מלפני אינו כן כי רק נכנע מפני מיראת העונש".

הנה כי כן, הצד השווה בכל האישים שהוזכרו, שחטאו ושבו בתשובה כדי לכפר על חטאם.

אישי התנ"ך ששבו תשובה של "טהרה"

ו. מאידך יש שפירשו את החזרה בתשובה של ראובן ויהודה כמעשה תשובה של "טהרה", ולא "כפרה" על חטא.

• **ראובן** - אמרו חז"ל (שבת נה, ב) "כל האומר ראובן חטא אינו אלא טועה, שנאמר (בראשית לה, כב) וַיְהִי־בְּנֵי יַעֲקֹב שְׁנַיִם עָשָׂר, מִלֵּמַד שְׁכוּלִין שְׁקוּלִים כֹּאחַת, אֵלָּא מָה אֲנִי מְקִיִּים (שם) וַיֵּלֶךְ רְאוּבֵן וַיִּשְׁכַּב אֶת בְּלָהָה פִּילֶגֶשׁ אֲבִיו, מִלֵּמַד שְׁבַלְבַל מִצְעוֹ שֶׁל אֲבִיו וּמַעֲלָה עָלָיו הַכְּתוּב כֹּאִילוֹ שֶׁכַּב עִמָּה". וביאר הבית הלוי (בראשית לז, כט) "ראובן בלבל יצועי אביו, ולא היה בעצם הדבר בעצמו שום חטא, וכמו שאמרו חז"ל (שבת שם) עלבון אמו תבע, והוא גם עוד מצוה דאורייתא של כיבוד אם. ובודאי שקל הדבר בעיונו הרבה קודם עשותו זאת, עד שהסכימה דעתו שהוא צריך לעשות כן ע"פ התורה והיושר. ורק דָּעָם הַצְדִּיקִים

תשרי - הושע

בעלי תשובה בתנ"ך ובזמנינו

מדקדק כחוט השערה. וזהו שהוכיחו יעקב אבינו ע"ה ואמר לו (בראשית מט, ד) פַּחַז כְּמִים אֶל תּוֹתֵר. לא הוכיחו על עיקר הדבר שעשה ולא הזכיר לו כלל, משום דעשייתו היה כפי שהסכימה דעתו, אשר כן הוא היושר והנכון שזה הכבוד מגיע לאמו, רק הוכיחו על שעשה הדבר במהירות, ולפי ערך ראובן נחשב זה לחטא, כי היה צריך להיות מתון בדין זה, ואז היה יורד לעומק כוונת יעקב והיה מבין כי אין לו לבלבל יצועי אביו, ומשום הכי אמר לו פחז כמים שעשית במהירות". ועל פי זה ביאר הבית הלוי את דברי חז"ל שראובן היה הראשון ש"פתח" בתשובה: **"דראובן הרי עשה תשובה על חטא שלא עשאו כלל"**.

• **יהודה** - האדמו"ר הפני מנחם מגור, כתב (ויגש תשנ"ד ליל שבת) כתב: "יהודה התכוין לגמרי לשם שמים, ולא היה בו כל פגם, וכדאיתא בזה"ק (אחרי דף ע"ב ע"א) שבמעשה יהודה היה ענין גבוה שהשכינה היתה שם. ואיתא שעל ידי מעשה זה היה הקב"ה בורא אורו של משיח. ואם כן **מהו ענין התשובה שחידש יהודה, הלא לא היה בו כל פגם**, אלא הפירוש כמו שאמר כ"ק אז"ל [האמרי אמת] בענין בני קרח, **שיש תשובה בלא חטא**, והיא **תשובה גבוהה יותר**. וכמו כן יש לומר כאן אצל יהודה, **שהיתה תשובה בלא חטא**. ויתכן לומר עוד, כי יהודה אכן התכוין לשם שמים, אבל סיבבו מן השמים שיהיה המעשה באופן כזה, כדי להכין תשובה לכולם".

• **דוד המלך** - גם תשובתו היתה תשובה של **"טהרה"**, שהרי אמרו חז"ל (שבת נו, א) "כל האומר **דוד חטא אינו אלא טועה**, שנאמר (שמואל א יח, יד) וַיְהִי דָּוִד לְכָל דֶּרֶךְ יוֹשֵׁעַ וְלֹא עָשָׂה חַטָּא בָּא לִידּוֹ וּשְׂכִינָה עִמּוֹ. אלא מה אני מקיים (שמואל ב יב, ט) מִדּוֹעַ בְּזִית אֶת דָּבָר ה' לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינַי, שביקש לעשות ולא עשה". דוד המלך מעולם לא חטא, ואף על פי כן הוא זה **"שהקים עולה של תשובה"**, כדברי הגמרא במסכת עבודה זרה (ד, ב) "אמר רבי יהושע בן לוי, לא עשו ישראל את העגל אלא ליתן פתחון פה לבעלי תשובה, והיינו דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי לא דוד ראוי לאותו מעשה [דבת שבע, רש"י] ולא ישראל ראוי לאותו מעשה [חטא העגל], אלא למה עשו, לומר לך שאם חטא יחיד אומרים לו כלך אצל יחיד [דוד המלך], ואם חטאו צבור אומרים להם לכו אצל צבור. והיינו דרבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן, מאי דכתיב (שמואל ב כג, א) נָאֻם דָּוִד בֶּן יִשְׁי וְנָאֻם הַגָּבֵר הָקָם עָלָי, נאם דוד בן ישי **שהקים עולה של תשובה**". ופירש רש"י (מועד קטן טז, ב) "שהקים עולה של תשובה **שהוא שב תחלה, ונתן דרך לשבים**, כדאמרינן בפרק קמא דעבודה זרה (ד, ב) ולא דוד ראוי לאותו מעשה, אלא שאם חטא יחיד אומרים לו כלך אצל דוד, שמחל לו הקב"ה אותו עון, אף אתה חזור בתשובה".

ובדגל מחנה אפרים (ליקוטים ד"ה לא) כתב בביאור הדברים: **"יש צדיק שחוזר מעצמו בתשובה אף שלא חטא כלל וכלל, ומעורר תשובה לכל העולם, וזהו זכיה גדולה אצלו. וזהו לא היה דוד ראוי, כי באמת דוד לא חטא כלל בבת שבע, כמו שאמרו חז"ל (שבת נו, א) כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה. ואף על פי כן עשה דוד תשובה, כדי להורות תשובה ליחיד, היינו ליחיד סגולה, היינו תלמידי חכמים, שילמדו הם ממנו לעשות גם כן תשובה אף בלא חטא כלל"**.

תשרי - הושע

בעלי תשובה בתנ"ך ובזמנינו

ומכאן למדנו שיש מהלך של תשובה גם כשלא נעשה חטא, בבחינת תשובה של "טהרה", להתקרב לבוראו.

• • •

תשובה המגעת עד כסא הכבוד - תשובה של "טהרה"

ז. ממוצא הדברים נראה כי מהלך זה של תשובה של "טהרה" התחדש בנבואתו של הושע "שׁוּבוּהַ יִשְׂרָאֵל עַד ה' אֱלֹהֶיךָ", ממנה למדו חז"ל כי "גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד", וכדברי השפת אמת שהבאנו לעיל [אות ג] "עיקר התשובה אינו על העבירה דווקא, אך שצריך האדם לשוב להתדבק בשורשו, ועל זה אמרו חז"ל גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד. כלומר, שצריכים לשוב אל החלק שיש לכל איש נשמת אלקי ממעל, כמו שכתוב עד ה' אֱלֹהֶיךָ".

נשמת האדם היא חלק אלוך ממעל, שנחצב מכסא הכבוד. ובכוחו של האדם לשוב בתשובה של "טהרה" גם ללא חטא, דהיינו לרצות לשנות את האישיות ולהחליט על דרך חדשה של דבקות בה'. וזו היא התשובה "עד ה' אֱלֹהֶיךָ" - "עד כסא הכבוד", לשוב אל החלק האלוך שבקרבנו שנקלח מכסא הכבוד. וכפי שנתבאר בספר דברות צבי (ח"א עמ' קפח) "כל יהודי באשר הוא, מוטל עליו לשוב למצבו הראשון כשהיתה נשמתו תחת כסא הכבוד, להתגבר על כל המסכים המבדילים וחוצצים בינו לקב"ה, להשליט כח הנשמה המוסתרת וחבוייה על הגוף השולט, זהו תשובה המגיעה עד כסא הכבוד".

מכאן תשובה לתמיהת האדמו"ר מסלונים [לעיל אות א] "איך יכול בשר ודם להגיע עד ה' אלקיך", כי בדרך תשובה של "טהרה", אכן ניתן להגיע עד לשורש נשמת האדם, עד כסא הכבוד. וכדברי השם משמואל (פרשת נצבים, שנת תר"ע) "גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד, ומי הוא אשר יכול להגיע שמה. אך השי"ת הוא העושה ומקרב לבם של ישראל לתשובה, ועשייתו של אדם היא רק הרצון, ואחר שהשי"ת מגבירו אז יכול שוב בעצמו לשוב". וכוונת דבריו למי שלא חטא אלא רצונו לשנות את אישיותו ובכך "לחזור לשרשו", ובכך הוא מציב את עצמו במעלה אחרת, וזוכה שהקב"ה מסייעו שתשובתו תגיע "עד כסא הכבוד".

ומיושב מה שתמהנו מדוע לאחר התשובה מגיעים "עד כסא הכבוד", והרי לפני החטא האדם לכאורה אינו נמצא בדרגה שיכול להגיע "עד כסא הכבוד", וכיצד בזכות התשובה החוטא יכול להגיע לדרגה נעלית יותר ממה שהיה קודם החטא. אולם לפי האמור התשובה "עד כסא הכבוד" היא תשובה של "טהרה", שהיא תשובה יותר פנימית, מלאת תוכן ותכנים רוחניים כבירים, אשר באמצעותה האדם שב להתדבק בשורש נשמתו החצובה מכסא הכבוד.

ולפי זה יתכן וחז"ל (פסחים נד, ב) התכוונו בדבריהם שהתשובה היא אחד משבעה הדברים שנבראו קודם שנברא העולם, וכתב הר"ן (שם) "שאי אפשר לעולם בלא הם", והכוונה היא לגדר התשובה של

תשרי - הושע

בעלי תשובה בתנ"ך ובזמנינו

"טהרה", המאפשרת גם למי שלא חטא, לחזור לשורש נשמתו. כי בריאת העולם נוצרה כדי שהאדם יתקן את העולם ויתקן את מעשיו, ולכן אילו התשובה היתה נבראת לאחר בריאת העולם, היתה רק דרך תשובה של "כפרה" לתיקון החטאים, אבל מי שלא חטא לא היה יכול להגיע למושג ולעולם התשובה. ולכן נבראה התשובה לפני שנברא העולם, למי ששב בתשובה של "טהרה" לשורש הנשמה החצובה תחת כסא הכבוד - שגם הוא אחד משבעת הדברים שנבראו קודם שנברא העולם.

ואולי מטעם זה אמרו חז"ל כי הנביא הושע היה "גדול" מכל הנביאים שנתנבאו בזמנו, כי הושע הנביא הוא זה שגילה את מהלך התשובה ללא חטא "עד כסא הכבוד" - שבה האדם שב ומתדבק בשורש נשמתו החצובה מתחת כסא הכבוד.

בראש השנה - תשובה של "טהרה"

ח. כפי שכבר הוזכר לעיל [אות ג] "תנועת התשובה" בזמנינו אוצרת בתוכה רבבות "תינוקות שנשבו", שלא ידעו מיהו ומהו הקב"ה, ומה תכלית קיומם. לא הבינו מהו חטא, מהי תורה, ומה ערכן של מצוות ורעתן של עבירות. ועתה הם באים לחזור בתשובה של "טהרה", לשנות אישיותם, מתוך רצון וכמיהה של האדם "להתדבק בשורשו". הריקנות הרוחנית והשפעת הגשמי בעולם, גורמים לאנשים רבים "לחפש את עצמם" ולהגדיר מחדש "זהות עצמית", שבעקבותיה הם "גילו את שרשם" ושינו את אישיותם, ועל ידי כך התקרבו לבורא העולם.

ואמנם מהלך זה של תשובה עומד ביסוד עבודת ימי חודש אלול, כדברי השפת אמת (פרשת וילך, שנת תרנ"ז) "איתא בספרים על חודש אלול אני לדודי ודודי לי, כי עיקר התשובה צריך להיות על זה לזכור כי נשלחנו בעולם הזה לעשות רצונו ית"ש בלבד. ומה שטרודים בהבלי עולם ושוכחים העיקר, על זה צריך להיות עיקר התשובה לחזור לקבל עול העבדות, להיות מוכן רק לעשות רצונו יתברך. ואם מקבלים זה העול בשלמות - אני לדודי, ממילא - ודודי לי". נמצא כי עיקר עבודת חודש אלול אינו בתשובה על חטאים, אלא "לחזור לקבל עול עבדות", והיינו "לשוב אל החלק שיש לכל איש נשמת אלקי ממעל", וזו היא התשובה של "טהרה", שבאמצעותה האדם יכול לשנות את כל אישיותו.

מעתה מובן מדוע ראש השנה קודם ליום הכיפורים, כדי להמשיך את עבודת חודש אלול ב"אני לדודי" - "קבלת עול העבדות", בעבודת ראש השנה שביום זה ממליכים את הקב"ה. כי בראש השנה, עבודת התשובה היא לא בווידי וחזרה בתשובה של "כפרה" על חטאים, אלא בתשובה של "טהרה" לשנות את האישיות, להיות כביכול אדם "אחר", בריה חדשה שבאה לעולם, כתינוק שנולד מחדש, ולשוב להתדבק בקב"ה.

וזו גם ה"פתיחה" לעבודת עשרת ימי תשובה ויום הכיפורים, שיסודה מבואר בדברי אדמו"ר הזקן (דרושים לשבת שובה, טו, ב) "כי התשובה אינה במי שיש בידו עבירות דווקא, אלא להשיב נפשו שירדה מטה

תשרי - הושע

בעלי תשובה בתנ"ך ובזמנינו

מטה ונתלבשה בדברים גשמיים אל מקורה ושורשה לדבקה בו יתברך, לבטל רצונו מפני רצון עליון. ולכן נתקנו עשרת ימי תשובה ויום הכיפורים גם לצדיקים גמורים, כי זה כל האדם".

מי יתן, ואף חלקינו יהיה עם השבים לשורש נשמתם החצובה מתחת כסא הכבוד, בשינוי האישיות לדבקות תמידית בקב"ה.